

Tváří k venkovu

Vystoupení Antonína Zápotockého ve Stěžerách

JIŘÍ URBAN

Ve druhé polovině roku 1953 pronesl prezident Antonín Zápotocký několik projevů, které se zásadně dotýkaly dosavadních praktik zemědělské politiky KSČ, ztělesňované pro venkov nevybíravě prosazovanou kolektivizací. Po srpnovém projevu k dělníkům na Klíčavské přehradě a zářijovém vystoupení na zasedání ÚV KSČ promluvil ve Stěžerách konečně přímo k zemědělskému publiku. Podívejme se, jaká byla motivace jeho návštěvy východočeských Stěžer, její okolnosti a vyznění.

OD ZVD K JZD

Obec Stěžery leží při okresní silnici spojující Hradec Králové s Nechanicemi. Rozprostírá se v nejúrodnější části někdejšího královéhradeckého okresu, v polabské řepařsko-obilnářské půdní oblasti v nadmořské výšce 253–265 metrů. Od krajského centra ji dělí pouhých pět kilometrů. Podle údajů ze sčítání obyvatel zde v roce 1950 žilo 893 lidí ve 185 domech. Více než polovinu jich zaměstnával průmysl, i proto měla KSČ ve Stěžerách svou místní organizaci hned od roku 1921. Početná zde byla komunita zemědělských dělníků a tzv. kovorolníků.¹

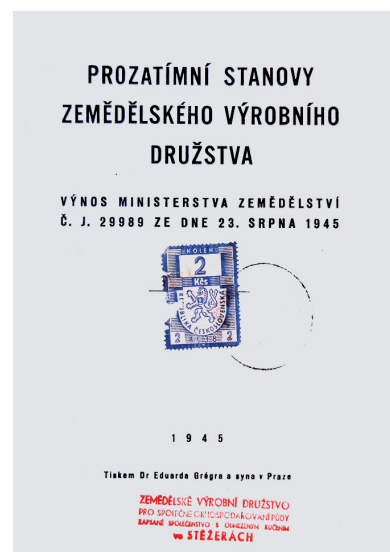
Družstevní myšlenky a principy nebyly Stěžerským cizí, v letech 1862 až 1866 fungovala v místním zámku rolnická škola, v níž působil známý družstevní propagátor MUDr. František Cyril Kampelík.² V roce 1887 tu vznikla také první hospodyňská škola v Čechách.³ Její žákyně poskytovaly pozdějšímu zemědělskému výrobnímu družstvu (ZVD) cennou brigádnickou výpomoc.⁴ Spolkový život byl ve Stěžerách tradičně bohatý. V roce 1876 zde byl založen ochotnický a pěvecký spolek Mladota, následující rok se ustavil Spolek parního mlátidla. Od roku 1880 působila v obci Hospodářsko-občanská beseda, od roku 1882 Sbor dobrovolných hasičů. Okrašlova-

cí spolek vznikl roku 1887, Spořitelní a záložní spolek v roce 1891, roku 1895 pak i Živnostensko-občanská beseda. V roce 1906 se ustavila Filiálka Spolku zemědělců v Plzni pro Stěžery a okolí,⁵ která zde fungovala až do roku 1931. Od roku 1913 působil v obci oddíl Sokola, který se mj. zasloužil o založení kina, jež zde zahájilo promítání už v roce 1926. Stejněho roku se dal dohromady oddíl házenkářů. V roce 1919 a 1923 zde byla založena hned dvě stavební družstva. V roce 1938, po rozpuštění politických stran, začal ve Stěžerách fungovat ochotnický divadelní spolek Dobroslav, který po dobu okupace sdružoval především bývalé členy KSČ a sociální demokracie.⁶

- 1 HORYNA, Václav: *Vlastivěda Královéhradecka: kulturní a hospodářský snímek okresu*. Okresní pedagogické středisko, Hradec Králové 1968, s. 444–447; RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef a kol.: *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, I. díl. Český statistický úřad, Praha 2006, s. 464–465; *Obecní úřad* (dále jen OÚ) Stěžery, Kronika obce Stěžery I, s. 124.
- 2 *Státní okresní archiv Hradec Králové* (dále jen SOKA HK), fond (dále jen f.) Archiv obce Stěžery, inventární číslo (dále jen inv. č.) 1, Pamětní kniha obce Stěžery 1541–1970, s. 57; *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery I, s. 27; NOVOTNÝ, Jan: *František Cyril Kampelík*. Melantrich, Praha 1975, s. 215.
- 3 *SOKA HK*, f. Archiv obce Stěžery, inv. č. 1, Pamětní kniha obce Stěžery 1541–1970, s. 57; *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery I, s. 28, 82; BRABENCOVÁ, Jana: České vyšší dívčí zemědělské školství v letech 1880–1924. In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století. Studie Slovákého muzea*, sv. 5. Slováké muzeum, Uherské Hradiště 2000, s. 259–264; nejnověji viz KORI-TENSKÁ, Pavla: *Cesta dívek za vzděláním: dívčí školství v Hradci Králové a okolí od konce 60. let 19. století do 1. poloviny 20. století*. Muzeum východních Čech, Hradec Králové 2013, s. 35–42.
- 4 *SOKA HK*, f. JZD Stěžery, karton (dále jen k.) 1, inv. č. 22, signatura (dále jen sign.) I/3, Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodařování půdy ve Stěžerách, účtárna ZVD, bez data (dále jen b. d.) [1950].
- 5 Proč si Stěžerští nevybrali jiný, bližší svaz zemědělců, není v pramenech doloženo.
- 6 *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery I, s. 27, 31, 66, 77, 84, 92, 206–209; HORYNA, Václav: *Vlastivěda Královéhradecka*, s. 447.

Dožínky na stěžerském zbytkovém statku v roce 1930. V roce 1945 vydalo MZ stanovy ZVD, jejich distribuce však pokulhávala.
Foto: OÚ Stěžery, SOKA Hradec Králové

Již v roce 1913 byla obec elektrifikována. V roce 1935 ve Stěžerách vybudovali vzorovou, plně elektrifikovanou usedlost, která měla sloužit jako inspirace pro další obce. V červenci 1945 kvůli ní Stěžery navštívil ministr zemědělství Július Ďuriš. Následujícího roku byla v obci zřízena také družstevní prádelna, která zde fungovala až do roku 1952.⁷

S ohledem na výše zmíněnou spolkovou a družstevní tradici nepřekvapí, že právě ve Stěžerách na znárodněném zbytkovém statku začali jeho zaměstnanci a deputátníci společně hospo-

dařit už záhy po druhé světové válce. Následně pak rozhodli o založení zemědělského výrobního družstva.⁸ Pro osvětlení je třeba se ohlédnout zpět, do mladé Československé republiky, která se rozhodla přerозdělit šlechtickou půdu. Při první pozemkové reformě bylo mezi 38 malých zemědělců ze Stěžer a 215 dalších z okolí rozparcelováno 115 ha půdy z někdejšího velkostatku hraběte Harracha. Zbývající výměra s hospodářskými budovami připadla Rolnickému cukrovaru v Syrovátce jako zbytkový statek.⁹ Cukrovar sám nikdy nehořpodařil, statek byl

v pachtu. Posledním nájemcem byl Josef Klinger. Toho během okupace zatkl nacisté a na statek byla uvalena německá vnucená správa.¹⁰

Nové ZVD tedy vzniklo na tomto bývalém zbytkovém statku. Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodařování půdy ve Stěžerách, jak zněl jeho název, se ustavilo usnesením valné hromady dne 7. února 1947 a do rejstříku společenstev bylo zapsáno 24. února téhož roku.¹¹ Zakládajících členů bylo 23, všichni byli zaměstnanci statku. O založení družstva se přitom zajímali už od roku 1945.¹² Tehdy prý

7 CIHLÁŘ, Jiří: *Vesnice severovýchodních Čech od osvobození 1945 do února 1948*. Kruh, Hradec Králové 1975, s. 76; OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery II (1945–1968), s. 18, 22, 25, 40, 43.

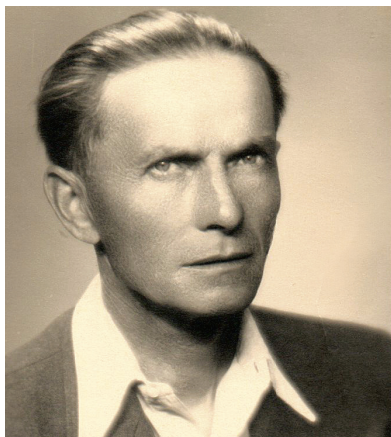
8 K historii ZVD blíže viz TAUBER, Jan: *Zemědělská výrobní družstva: náčrt historie a současného stavu se zvláštním zřetelem k čs. družstevním statkům*. Vesmír, Praha 1948; SLEZÁK, Lubomír: Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví. In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století. Studie Slováckého muzea*, sv. 7. Slovácké muzeum, Uherské Hradiště 2002, s. 10, 14; týž: Družstevní tradice československého zemědělství. In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *Demokratické tradice ve vývoji československého zemědělství po roce 1918*. Slovácké muzeum, Uherské Hradiště 1991, s. 10–12; týž: Zemědělské družstevnictví jako historický problém. In: HARNA, Josef – PROKŠ, Petr (eds.): *Studie k moderním dějinám: sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Historický ústav AV ČR, Praha, 2001, s. 230–235.

9 OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery I, s. 104; HORYNA, Václav: *Vlastivěda Královéhradecká*, s. 445. Viz též PŠENÍČKOVÁ, Jana: *Zbytkové statky v Čechách: 1918–1948*. SÚA, Praha 1998, s. 114.

10 OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery I, s. 161–162; SOKA HK, f. JZD Stěžery, k. 1, inv. č. 22, sign. I/3, Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodařování půdy ve Stěžerách, účtárna ZVD, b. d. [1950].

11 Představenstvo utvořili Jaroslav Souček, Karel Kopecký a Zdeněk Morávek. SOKA HK, f. JZD Stěžery, k. 1, inv. č. 21, sign. I/2, opis Zápisu společenstva, Krajský soud v Hradci Králové 24. 2. 1947. Převedení družstva do podnikového rejstříku, Okresní soud v Hradci Králové 20. 6. 1952.

12 Impuls k podání oficiální žádosti o združstevnění místního velkostatku dal Jaroslav Souček na plenární schůzi MNV v lednu 1946. SOKA HK, f. MNV Stěžery (nezprac.), kniha (dále jen kn.) 1, inv. č. 1, Zápis ze schůze MNV 18. 1. 1946.

JAROSLAV SOUČEK (nar. 1899), rodák z nedaleké Břízy, byl původním povoláním strojní zámečník. Do KSČ vstoupil po jejím založení v roce 1921, stal se zakládajícím členem stranické organizace ve Stěžerách, pracoval na poli politickém a tělovýchovném (v jednotě proletářské tělovýchovy). Za Protektorátu byl pro svou politickou příslušnost vězněn. Okolí si jej vážilo pro jeho lidskost, obětavost, nezištnost a ochotu poradit. Podle stranických kolegů byl „třídně uvědomělý, politicky vyspělý, straně oddaný a v provádění politiky nesmlouvavý“. Ustavení JZD ve Stěžerách, respektive transformace stávajícího ZVD, bylo jeho osobním závažkem, daným při prověrce v roce 1950. Ve stranickém aparátu zastával řadu funkcí (školitel marx-leninského kroužku, důvěrník JSČZ, člen předsednictva OV KSČ), v létě 1950 byl proto na popud předsedy jednotného národního výboru odvolán z rady MNV s odůvodněním, že je přetížen prací a funkcemi. V srpnu 1950 se jako člen delegace zemědělských pracovníků zúčastnil zájezdu do SSSR. Stal se nositelem vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“, v květnu 1953 jej oslavoval i deník Rudé právo. Zakladatel a předseda stěžerského JZD zemřel náhle na jaře 1954, údajně na srdeční mrtvici, ve skutečnosti si ovšem život vzal sám, snad kvůli jakýmsi nesrovnalostem v JZD. Jeho pohřbu (foto) se zúčastnil i ministr zemědělství Jindřich Uher.

Foto: OÚ Stěžery (2x)

po marné snaze sehnat nějaké stanovy byla myšlenka odložena. Od 1. října 1945 byl statek vzat do národní správy, která se dvakrát změnila. K 1. lednu 1947 ho převzalo do nájmu vznikající ZVD, jeho členové zde hospodařili formou pachtu za roční nájemné 110 tisíc Kčs, jež propláceli Rolnickému cukrovaru v Syrovátce jakožto majiteli nemovitosti.¹³ Pro vypořádání nároků bývalého provozovatele Klingera dala Pražská úvěrní banka v Hradci Králové družstvu úvěr ve výši 1 mil. Kčs a ministerstvo zemědělství za něj převzalo státní záruku. Úvěr na výplaty a nájemné Rolnickému cukrovaru poskytla místní kampelička. Národní pozemkový fond zařídil přiděl hovězího dobytka z pohraničí (44 ks v březnu 1947). Zadluženému ZVD (dluh v celkové hodnotě 1 056 000 Kčs) pomohlo do začátku finanční podporou na mzdy (250 tisíc Kčs) ministerstvo zemědělství. Povinnost platit nájemné pominula až s revizí první pozemkové reformy na podzim 1948, kdy byl stěžerský statek přidělen Správě státních statků, která jej propachtovala místnímu ZVD.¹⁴

Stěžerské ZVD vedl od jeho založení bývalý strojník Jaroslav Souček. Podle dokumentů i svědectví si vedl velmi dobře a mezi družstevníky byl oblíben. *Je nejen výborným organizátorem práce, ale i politickým vychovatelem družstevníků*, stojí v jeho dobo-

vém hodnocení. Krom vedení družstva stíhal zastávat funkci školitele marx-leninského kroužku a později i povinnosti vyplývající z členství v předsednictvu OV KSČ. Jeho takřikajíc pravou rukou ve vedení ZVD byl účetní Zdeněk Morávek.¹⁵

Kromě Stěžer působila ZVD ve východních Čechách také v Nemošicích na Pardubicku, Ostrově na Dobrušsku a Žlebech na Čáslavsku.¹⁶ Na jaře 1950 už bylo stěžerské ZVD ministerstvem zemědělství vnímáno jako v českých krajích nejvyspělejší (z hlediska organizačního a administrativního vedení) a stalo se iniciátorem soutěže zaměřené nejen na hospodářské výsledky a plnění dodávek, ale i na politickou a odbornou kvalifikaci členů a účetní pořádek. Mělo tehdy 25 členů, kteří obhospodařovali 128 ha půdy.¹⁷ Jako vítěz této soutěže obdrželo ZVD ve Stěžerách od Ústřední rady družstev traktor Zetor 15.¹⁸ V roce 1949 uvedlo družstvo do provozu drůbežárnu pro 250 slepic, následovala výkrmna prasat. V roce 1950 postavili členové krávin pro 60 kusů hovězího dobytka. V roce 1951 si ZVD vybudovalo skleníky pro pěstování zeleniny.¹⁹ Předseda později tento vzestup shrnul do dvou vět: *Naše družstvo mělo 1 milion korun dluhů, když začínalo. Během 4 let jsme docílili toho, že na každého člena družstva připadá 40 tisíc korun majetku.*²⁰

- 13 SOKA HK, f. JZD Stěžery, k. 1, inv. č. 22, sign. I/3, Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodařování půdy ve Stěžerách, účtárna ZVD, b. d. [1950], tamtéž, k. 2, inv. č. 38, sign. IV/4, Zpráva o výsledku revize provedené podle zákona z 10. 6. 1903 č. 133 ř. z., Praha 14. 6. 1949.
- 14 OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery I, s. 166–168; SOKA HK, f. JZD Stěžery, k. 1, inv. č. 22, sign. I/3, Historie a hospodaření ZVD Stěžery, Stěžery 12. 5. 1952.
- 15 SOKA HK, f. JZD Stěžery, k. 1, inv. č. 22, sign. I/3, Historie a hospodaření ZVD Stěžery, Stěžery 12. 5. 1952.
- 16 DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří: *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Kruh, Hradec Králové 1987, s. 9.
- 17 Dle údajů z jara 1950 bylo 90 % členů ZVD v KSČ. PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.): *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1950*. SÚA, Praha 1998, dokument č. 14 (Zpráva ministerstva zemědělství pro sekretariát ÚV KSČ o ZVD z 13. 4. 1950), s. 55, 59–61.
- 18 OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery I, s. 170.
- 19 Tamtéž, s. 169; OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery II (1945–1968), s. 33, 36.
- 20 PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.): *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1951*. SÚA, Praha 1999, dokument č. 11 (Zápis z porady předsedů ZVD konané 6. 2. 1951 v ústředním sekretariátě JSČZ v Praze), s. 53.

Na podzim 1952 se dosavadní ZVD transformovalo v jednotné zemědělské družstvo IV. typu.²¹ Tlak na vedení ZVD byl v tomto ohledu vyvíjen už od předešlého roku, ale v řadách členů, ani u předsedy Jaroslava Součka nebylo pro tento způsob [tzn. formu JZD] pochopení, dozvídáme se od kronikáře.²² Zlom přišel s rozoráním mezí a scelováním pozemků, které královéhradecký JNV prosadil po žních 1952. Kolektivizační nátlak právě tehdy kulminoval.²³ Když dosud samostatní stěžeřští hospodáři viděli nové uspořádání polí a osevní postupy, které pro ně byly nanejvýš nevýhodné, během několika dní se raději hromadně přihlásili k členství v ZVD. Na mimořádné členské schůzi dne 5. října 1952 pak byla s jejich přijetím odhlasována i transformace v JZD. Byť se nově přistoupivší přihlásili ke členství v ZVD, dříve než se nadáli, byli účastni na projektu JZD, skrze nějž se po celém Československu neúprosně prosazoval postup kolektivizace. Až na dvě výjimky se v JZD

sešli všichni stěžeřští zemědělci. Následoval svod dobytka, po němž nově ustavené JZD, tvořené 62 členy hospodařícími na 369 ha půdy, disponovalo fondem 334 kusů hovězího dobytka, 243 kusů vepřového bravu a 32 koní.²⁴

Žně roku 1953 probíhaly ve Stěžerách poprvé pod hlavičkou JZD. Jeho členové byli zapojeni do tehdy nezbytného soutěžení a uzavřeli socialistické závazky na překročení plánů. Dodávku obilí splnili v termínu, ke splnění výmlatového plánu přitom přispěly prodloužené noční směny. Na průběh prací a plnění lhůt dohlížela revizní komise. Také předepsané dodávky masa, mléka a vajec odvádělo stěžeřské JZD rovnoměrně a v termínech, plánované stavy hospodářských zvířat se dařilo dodržovat. Ostatně zdejší ošetřovatel dojnic Otta Kovanda byl vyhodnocen jako vzorný pracovník ve výstavbě JZD.²⁵ Pracovní jednotka se ve stěžeřském JZD proplácela 20 Kčs, což – vzhledem ke skutečnosti, že příjmy značné části nedobrovolných

československých „družstevníků“ za práci v JZD nedosahovaly tou dobou ani životního minima²⁶ – byla nebývalě vysoká částka.²⁷ Jak se ale dozvídáme, hodnota pracovní jednotky byla toho roku na pokyn JNV z *propagačních důvodů* nadhodnocena.²⁸ Stěžery byly tou dobou v socialistické soutěži vyhodnoceny jako nejlepší obec okresu. *MNV dobře pracuje. Strana je aktivní a spolupracuje velmi dobře s JZD, ne již tak dobře s MNV.* Tak znělo hodnocení poměrů v obci vypracované pro potřeby OV KSČ.²⁹

Přestože začátky stěžeřského ZVD byly předmětem výsměchu a předpovědí blízkého zkrachování,³⁰ museli někdejší kritici a nedůvěřivci o pár let později ocenit dobrou práci a hospodářské výsledky³¹ stěžeřského družstevního projektu. Přerod ZVD v JZD, byť zdaleka ne všemi vítaný, se ve Stěžerách vzhledem k družstevní tradici a několikaletým zkušenostem se společným hospodařením jeví být téměř formalitou. JZD Stěžery se tak pro stranické

21 Přetvoření v JZD odhlasovali členové stěžeřského ZVD 5. 10. 1952. Příslušné právní ukotvení této změny se však začalo řešit teprve v srpnu následujícího roku, není vyloučeno, že právě v souvislosti s připravovanou krajskou zemědělskou manifestací, na níž se očekávala vládní delegace. Královéhradecký jednotný národní výbor (JNV) učinil v této věci usnesení teprve v polovině září, načež bylo ZVD vymazáno z rejstříku společenstev a s datem 18. září 1953 zaneseno do rejstříku podnikového. *SOKA HK*, f. JZD Stěžery, k. 1, inv. č. 21, sign. I/2, Přípis adresovaný Lidovému soudu v Hradci Králové, ZVD Stěžery 15. 8. 1953. Zápis družstva, Lidový soud v Hradci Králové 18. 9. 1953. Potvrzení, JNV Hradec Králové 20. 5. 1954.

22 *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery II (1945–1968), s. 38.

23 Srov. podoby nevybíravého kolektivizačního nátlaku v podmínkách jednotlivých okresů – pro novopacký viz URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Vyšehrad, Praha 2010, s. 110–118, 207–215; pro novobydžovský viz též: Soumrak selského rodu Vršalů ze Žlunic. In: *Královéhradecko: historický sborník pro poučenou veřejnost*, 2011, č. 8. Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Zámorsk – SOKA Hradec Králové, Hradec Králové 2011, s. 175–205; pro královéhradecký viz též: Počátky kolektivizace na Královéhradecku ve světle dokumentů centrálních archivů. In: *Sborník prací východočeských archivů*, 2009, č. 13. SOA Zámorsk, Zámorsk 2009, s. 181–218; pro vrchlabský viz též: Odpor proti kolektivizaci v Podkrkonoší: JZD, výhrůžky a ozbrojené zastrašování aneb proti politice KSČ jejími vlastními zbraněmi. In: JÁŠEK, Peter (ed.): *Protikomunistický odboj v střední a východní Evropě*. ÚPN, Bratislava 2012, s. 542–563; pro jičínský viz PEXOVÁ, Hana: Kolektivizace v okrese Jičín. In: BLÁŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol.: *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Česká zemědělská univerzita – Pulchra, Praha 2010, s. 211–260.

24 *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery I, s. 170–171, 173.

25 Radostné odpoledne mírových dožíněk. *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, 12. 9. 1953, roč. IV, č. 39, s. 1. Vzorní pracovníci hodnoceni na okresních dožínkách. Tamtéž, s. 2.

26 Viz KAPLAN, Karel: *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953–1957 a 1968–1975*. ÚSD AV ČR, Praha 1993, s. 12.

27 Na besedě o výkupu u soudruha Součka. *Pochodeň: krajský orgán KSČ pro Hradecko* (dále jen *Pochodeň*), 18. 9. 1953, roč. 39, č. 71, s. 2.

28 *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery I, s. 173.

29 *SOKA HK*, f. OV KSČ Hradec Králové, k. 42, inv. č. 79, Zápis ze schůze byra OV KSČ 14. 10. 1953. Charakteristika MNV okresu Hradec Králové – materiál pro schůzi byra OV KSČ 21. 10. 1953.

30 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Archiv ÚV KSČ – členská evidence KSČ, Evidenční štítek Jaroslav Souček, nar. 26. 9. 1899.

31 Viz SOA Zámorsk, f. KV KSČ Hradec Králové, k. 473, inventární jednotka (dále jen inv. j.) 316, sign. 1/57/25/10, Rozbor JZD Stěžery – kraj Hradec Králové, b. d. [1953].

Alegorický vůz VZD Stěžery na 1. máje 1950 v Hradci Králové

Foto: OÚ Stěžery

kolektivizátory přirozeně a oprávněně stalo názorným příkladem výhod socialistické družstevní velkovýroby.³²

NOVÝ KURZ

Máme-li přiblížit širší souvislosti a okolnosti Zápotockého zářijového vystoupení ve Stěžerách, je třeba se ohlédnout za uplynulými měsíci onoho roku. Před příchodem jara zemřeli krátce po sobě sovětský i československý komunistický krutovládce. Přes veškeré projevy smutku byla Stalinoва i Gottwaldova smrt velkou úlevou. Naděje na změnu režimu se ovšem ukázaly být liché. Na začátku června

přišla drastická peněžní reforma a s ní zrušení praxe dvojího (vázaného a volného) trhu, přičemž nové ceny byly podstatně vyšší (zhruba dvojnásobné) než na vázaném a o něco nižší než na volném trhu. Úplného zrušení přidělového systému se obyvatelstvo dočkalo téměř po čtrnácti letech, s ohledem na naprosté znehodnocení úspor to ovšem málokdy ocenil. Na trhu navíc stále kriticky scházely předměty denní potřeby, spotřební průmysl už léta ustupoval „ocelové“ koncepci těžkého a zbrojního průmyslu. Velká část společnosti se cítila podvedena a okradena. Došlo k prvním hromadným protikomunistickým demonstracím.

V Československu se do stávek proti měnové reformě zapojili zaměstnanci 129 podniků, v několika městech (např. v Ostravě, Třinci, Strakonících, Vimperku³³) přerostly stávky v nepokoje a střetnutí s ozbrojenými složkami, největší rozsah a nejostřejší průběh měla vzpoura v Plzni, kde demonstranti na okamžik ovládli město.³⁴ Záhy nato v sousední NDR (v Berlíně, Lipsku, Drážďanech, Magdeburgu i některých dalších městech) proběhly v reakci na snížení přidělů potravin a zvýšení pracovních norem živelné demonstrace, při kterých došlo i k útokům na stranické sekretariáty a sídla Bezpečnosti. Moskva nařídila vojenskému velitelství Východního Berlína použití tanků, bylo vyhlášeno stanné právo a ustanoveny mimořádné soudy.³⁵ Nepokoje se nevyhnuly ani dalším zemím sovětského bloku, v Bulharsku stávkovali tabákoví dělníci,³⁶ v Litvě studenti.³⁷

Moskevské vedení se po nepokojích v Československu a v NDR obávalo dalších rebelií a dalo pokyn, aby mocenské špičky komunistických stran věnovaly větší pozornost uspokojování potřeb obyvatelstva. Provedení korektur v plánech průmyslové i zemědělské výroby doporučil vedení KSČ Vjačeslav Michajlovič Molotov, a to již 20. června 1953 prostřednictvím sovětského velvyslance v Praze. Na začátku července a na konci srpna pak československé delegace v Moskvě konzultovaly zásady tohoto nového kurzu.³⁸

32 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, svazek (dále jen sv.) 15, archivní jednotka (dále jen a. j.) 118, Informativní zpráva, jak KV KSČ Hradec Králové zajišťuje usnesení ÚV KSČ ze dne 4. 9. a 16.–17. 12. 1953 a vládní usnesení z 15. 9. 1953 na úseku JZD, b. d. Srov. úkoly VZD: PŠENÍKOVÁ, Jana (ed.): *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1950*, dokument č. 14 (Zpráva ministerstva zemědělství pro sekretariát ÚV KSČ o VZD z 13. 4. 1950), s. 59.

33 K událostem na jihu Čech viz PETRÁŠ, Jiří: Peněžní reforma 1953. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, 2005, č. 3. OASS MV, Praha 2005, s. 141–171. K nepokojům ve Strakonících a Vimperku zejména s. 148–149 a 154–163.

34 Blíže viz ŠTĚPÁNEK, František: *Utajené povstání: 1953*. Michael, Praha 1993; KRAMER, Mark: The Early Post-Stalin Succession Struggle and Upheavals in East-Central Europe: Internal-External Linkages in Soviet Policy Making (Part 1). *Journal of Cold War Studies*, Winter 1999, Vol. 1, No. 1, s. 17–22.

35 Viz OSTERMANN, Christian F. (ed.): *Uprising in East Germany 1953: the Cold War, the German question, and the first major upheaval behind the Iron Curtain*. Central European University Press, Budapest 2001; WITKOWSKI, Gregory R.: Peasants Revolt? Re-evaluating the 17 June Uprising in East Germany. *German History*, 2006, Vol. 24, Issue 2, s. 243–266.

36 KRAMER, Mark: *The Early Post-Stalin Succession Struggle...*, s. 15–17.

37 KAŠAUSKIENĖ, Vanda: Student Unrest in Lithuania after Stalin's Death, 1953–1960. *Lithuanian Historical Studies*, 2000, Vol. 5, s. 176–192.

38 BARNOVSKÝ, Michal: Prestávka medzi prvou a druhou etapou kolektivizácie. In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *Osudy zemědělského*

Nový kurz hospodářské politiky byl již v červnu 1953 vyhlášen v Berlíně a v Budapešti, v srpnu jej vyhlásila Moskva, v polovině září následovaná Prahou a na konci října Varšavou.

Zmíněné události nezůstaly bez odezvy ani na československém venkově, odrazem situace v NDR byly šířící se zvěsti o tom, že již není třeba budovat jednotná zemědělská družstva, že se půda stejně bude vracet rolníkům zpátky.³⁹ Mnozí z nich začali podávat odhlášky z JZD. Přitom ovšem v průběhu jarních měsíců roku 1953 kulminovaly represivní zásahy proti nepohodlným soukromě hospodařícím zemědělcům, v řadě okresů dosahovala intenzita vysídlování selských rodin v rámci akce „K“ svého vrcholu, perzekuční mašinérie pracovala na plné obrátky. Teprve v létě byla centrálně koordinovaná akce potichu zastavena, avšak v jednotlivých regionech s různou intenzitou ještě dlouho doznívala.⁴⁰

V sobotu 1. srpna 1953 při návštěvě přehrady Klíčava u Zbečna na Křivoklátsku pronesl Antonín Zápotocký projev, ve kterém přiznal, že se při budování nové socialistické společnosti objevují mnohé chyby. Prohlásil, že násilně založená JZD dávají špatný příklad socialistickému družstevnictví a že KSČ nebude jejich členům bránit, budou-li chtít vystoupit. Reakce zemědělců byla pro KSČ překvapivá. Ti, kteří doposud váhali, začali z nedobrovolně založených JZD hromadně vystupovat.⁴¹ Zkolektivizovaní rolníci vzali prezidenta za slovo. Zápotockého projev však obsahoval také často opomíjenou pasáž, vypovídající o konečném

ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBNÍ DRUŽSTVO
pro společné obhospodářování půdy, z. s. s. r. o.

Ve Stěžerách dne **15. srpna 1953.**

VE STĚŽERÁCH

Titl.
L i d o v ý s o u d „podnikový rejstřík“,
odděl. 11

K čís.
Do 100-6

v H r a d c i K r á l o v é

Sdělujeme, že firma Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodářování půdy ve Stěžerách zapsané společenstvo obmezeným ručením se přetvořilo na členskou schůzi dne 5. října 1952 v Jednotné zemědělské družstvo ve Stěžerách IV typu.

Na této členské schůzi byl přijat provozní řád IV. typu a zvoleni tito odpovědní funkcionáři JZD.

Představenstvo:
Souček Jaroslav, předseda Stěžery 50
Hynek Vladimír, místopředseda, Stěžery 79.
Součková Ludmila, člen předst. Stěžery 106
Kopecký Karel, člen předst. Stěžery 111
Novotný Josef, člen předst. Stěžery 93
Papík Václav člen představenstva Stěžery 54
náhradníky: Kovanda Otokar, Fousek Jan

Dosazovací rada:
Hovad Antonín předseda, Stěžery 134
Hampl Bedřich, místopředseda, Stěžery 39
Košťál Josef, Stěžery
Neuvídek Josef Stěžery 27
náhradníci: Bršek Václav Jaroslav Věchet.

členů jednotného zemědělského družstva 66 osob.

Transformace ZVD na JZD byla právně zakotvena teprve v létě 1953

Foto: SOKA Hradec Králové

cíli zemědělské politiky KSČ: A těm, kteří si myslí, že si pomohou tím, že z družstev utečou, těm můžeme docela otevřeně říci: nic si nepomůžete. Za několik roků budete muset družstva, ze kterých dneska třeba utečete, znovu budovat. My vám nebudeme bránit, ale vezměte na vědomí, že zemědělskou výrobu zvýšit musíme.

Tak jako vybudujeme velké průmyslové stavby, tak také zvýšíme a vybudujeme moderní zemědělskou výrobu.⁴²

Na konci srpna 1953 se Zápotocký při projevu na státním statku v Lánech kriticky vyslovil na účet zpráv o stoupajících výnosech a přiznal, že osm let po válce československé zemědělství

družstevnictví ve 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15.–16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám. Slováké muzeum, Uherské Hradiště 2002, s. 236–237.

39 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Jindřich Uher, tajemník ÚV KSČ 1952–1953, sv. 2, a. j. 16, Průzkum orgánů Národní bezpečnosti o situaci v JZD v ČSR, b. d. [1953]; tamtéž, Stranické informace 1951–1961, a. j. 261, Ohlas usnesení vlády NDR a událostí v Berlíně, Praha 19. 6. 1953.

40 Viz např. průběh akce „K“ na Novobydžovsku – URBAN, Jiří: *Soumrak selského rodu Vršalů ze Žlunic*, s. 175–205, a na Jindřichohradecku – SVOBODA, Libor: *Perzekuce vesnického obyvatelstva v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku*. In: BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol.: *Akce „K“*, s. 151–210.

41 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Stranické informace 1951–1961, a. j. 261, Ohlas na projev soudruha Zápotockého na Klíčavské přehradě, Praha 5. 8. 1953.

42 SNÍTIL, Zdeněk (ed.): *Sborník studijních materiálů k československým dějinám z období 1948–1953*, díl II. Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha 1969, dokument č. 9 (Prezident A. Zápotocký promluvil k budovatelům Klíčavské přehrady), s. 207–210.

Královéhradeckou StB vedl v době Zápotockého návštěvy mj. Bohumil Říha (vlevo). Za bezpečnostní opatření ve Stěžerách byl odpovědný zkušený důstojník StB, por. Ladislav Soukup. Foto: ABS

dosud nedosáhlo úrovně předválečných výnosů: Podívejte se, nám naše obilní výnosy dnes nestačí k tomu, abychom zajistili zásobování. My skoro tolik, co vykoupíme doma, musíme ještě dovézt z ciziny. Ale když chceme z ciziny dovážet, tak to musíme platit svými průmyslovými výrobky a v důsledku toho nemůžeme dát potom tolik na domácí trh, co by bylo nutno dát. Čím více nám bude stoupat výnosnost našich polí, tím více budeme moci dávat také na průmyslový trh a zahladit všechny ten nedostatek, který dnes tady máme. V další části svého vystoupení potom zopakoval, že je nesmysl budovat zemědělská družstva tam, kde jsme nepřesvědčili rolníky o jejich prospěšnosti. [...] To neznamená jít kupředu, ale to znamená jít zpět, znepřátelovat si lidi, vyvozoval prezident.⁴³

Dne 4. září rozšířil Zápotocký své teze v dlouhém referátu na zasedání ÚV KSČ.⁴⁴ S jeho obsahem se královéhradečtí komunisté seznámili na mimořádném zasedání rozšířeného obvodního výboru KSČ dne 10. září. Zaznamenané diskuse se účastnil i předseda stěžerského JZD Souček. Vyjádřil se, že prezidentův referát přišel v pravý okamžik, že značná část lidí přijme s radostí, že konečně bude zase přihlédnuto k potřebám vesnice, a že je smutné, že jsme ještě nyní nedosáhli předválečné úrovně v našem zemědělství. Také vedoucí tajemník KV KSČ Jan Havelka v diskusi přiznal, že rolníci nejsou o tom přesvědčeni, že jedině společná práce v JZD, že jest správná cesta.⁴⁵

Pod hrozbou výbuchu sociálního napětí vyhlásila komunistická vláda

ústý svého předsedy Viliama Širokého 15. září korektury politiky přijaté ústředním výborem strany: ústup od výsadního postavení těžkého a zbrojního průmyslu, orientace na výrobu spotřebního zboží a zajištění služeb, podpora rozvoje zemědělství, zvýšení životní úrovně obyvatel.⁴⁶ Došlo ke snížení maloobchodních cen spotřebního zboží, byly zvýšeny výkupní ceny zemědělských produktů a redukovány normy povinných dodávek. Stát nyní venkovu povolil prodávat své přebytky na zemědělských trzích. Potvrzení okresního plnomocníka ministerstva výkupu o splnění povinných dodávek sloužilo jako oprávnění k prodeji na těchto trzích. *Zemědělské noviny* referovaly o nadšeném přijetí vládního usnesení na venkově.⁴⁷ Přes všechnu práci nebylo jediného družstevníka, který by si při svačině nepřečetl prohlášení předsedy vlády a vládní usnesení, psala královéhradecká *Pochodeň* v reakci na vládní prohlášení.⁴⁸ Ostatně vyjádření díky straně a vládě mělo prý tvořit hlavní náplň nedělní krajské manifestace zemědělců ve Stěžerách.⁴⁹ Rolníci však s nadšením nespěchali, zůstávali zdrženliví. Náčelník královéhradecké Krajské správy VB mj. Karel Fait ve svém pravidelném hlášení informoval tajemníka KV KSČ, že rolníci v celku zaujmuli vyčkávací stanovisko a očekávali příjezd s. presidenta Zápotockého do Stěžer a na jeho referát, který měl být zásadní směrnicí pro zemědělskou otázku celostátního významu.⁵⁰ Zárijová

43 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 26, a. j. 892, Projev presidenta republiky A. Zápotockého na dožínkové slavnosti státního statku v Lánech v neděli 30. srpna 1953, s. 3.

44 SNÍTIL, Zdeněk (ed.): *Sborník studijních materiálů k československým dějinám z období 1948–1953*, díl II, dokument č. 10 (Politická situace a úkoly strany. Referát A. Zápotockého na zasedání ÚV KSČ dne 4. 9. 1953), s. 211–276.

45 SOkA HK, f. OV KSČ Hradec Králové, k. 42, inv. č. 79, Zápis z mimořádného zasedání rozšířeného OV KSČ v Hradci Králové 10. 9. 1953.

46 K sociálně-ekonomickým problémům, které vedly k vyhlášení korektur dosavadní politiky, viz PERNES, Jiří: *Snahy o překonání politicko-hospodářské krize v Československu v roce 1953*. ÚSD AV ČR – Prius, Praha – Brno 2000; též: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. CDK, Brno 2008, s. 84–127.

47 Naše vesnice přijaly radostně usnesení vlády. *Zemědělské noviny*, 18. 9. 1953, roč. IX, č. 224, s. 8.

48 Za další rozvoj zemědělské výroby. *Pochodeň*, 18. 9. 1953, roč. 39, č. 71, s. 1.

49 Nebude jistě jediného jednotného zemědělského družstva, STS, poctivého a pokrokového zemědělce, pracovníka státního statku, aby tuto neděli nepřijel do Stěžer na krajskou manifestaci, aby v přítomnosti vládní delegace nevyjádřil radost a dík za opatření strany a vlády, vyzýval krajský tisk. Stěžery před krajskou manifestací. *Pochodeň*, 25. 9. 1953, roč. 39, č. 73, s. 1.

50 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Krajská správa Ministerstva vnitra Hradec Králové (dále jen B 5), inv. j. 104, Zpráva pro KV KSČ, Krajské velitelství národní bezpečnosti Hradec Králové 30. 9. 1953.

Do bezpečnostních opatření byli zapojeni nejen uniformovaní příslušníci SNB, ale i civilně odění členové Lidových milicí a samozřejmě příslušníci StB

Foto: OÚ Stěžery

usnesení a následná kampaň zařadily zemědělskou politiku mezi klíčová témata. V této atmosféře přijížděl Zápotocký do Stěžer, kde měl po dvou zásadních projevech k zemědělské otázce – srpnovém k dělníkům na Klíčavě a zářijovém k funkcionářům na zasedání ÚV KSČ – konečně promluvit přímo k zemědělskému publiku.

OČEKÁVANÁ NÁVŠTĚVA

Příslib návštěvy královéhradeckého kraje získal od Antonína Zápotockého

poslanec Josef Borůvka při rozhovoru v Národním shromáždění dne 15. září 1953.⁵¹ V pondělí 21. září Krajský výbor KSČ v Hradci Králové na mimořádné schůzi projednal se zástupcem prezidentské kanceláře Galánem program cesty a ustavil devítičlennou komisi pro přípravu vzácné návštěvy.⁵² Detailní program prezidentovy návštěvy královéhradeckého kraje ve dnech 26. a 27. září projednal a schválil politický sekretariát ÚV KSČ ve středu 23. září.⁵³ Zprávu o přípravách krajské manifestace zemědělců ve Stěžerách

přednesl byru královéhradeckého OV KSČ jeho vedoucí tajemník Miroslav Voda ve stejný den. O Zápotockého účasti se kupodivu nemluvalo, v zápise stojí, že ve Stěžerách promluví *význační činitelé vlády*.⁵⁴ Tajemník JNV Václav Pečenka se proto narychlo omlouval z účasti na okresní konferenci Svazu československých invalidů pořádané v den příjezdu vládní delegace.⁵⁵

Rada stěžerského MNV ještě v polovině září nic netušila, neboť na neděli 27. září naplánovala národní směnu na sklizeň řepy.⁵⁶ Teprve ve čtvrtek 24. září

51 SOA Zámorsk, f. KV KSČ Hradec Králové, k. 103, inv. j. 78, sign. 1/32/447-446, Zpráva pro byro KV KSČ – hodnocení návštěvy soudruha Antonína Zápotockého v kraji Hradec Králové ve dnech 26.–27. září 1953, projednaná ve schůzi 9. 10. 1953.

52 Tamtéž, Zápis z mimořádné schůze byra KV KSČ 21. 9. 1953.

53 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politický sekretariát ÚV KSČ, sv. 65, a. j. 176, bod 13, Zájezd presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého do kraje Hradec Králové, materiál projednaný ve schůzi 23. 9. 1953.

54 SOKA HK, f. OV KSČ Hradec Králové, k. 42, inv. č. 79, Zápis ze schůze byra OV KSČ 23. 9. 1953.

55 Tamtéž, f. JNV Hradec Králové, k. 4, inv. č. 36, Přípis z 25. 9. 1953.

56 SOKA HK, f. MNV Stěžery (nezprac.), kn. 3, inv. č. 3, Zápis ze schůze rady MNV 15. 9. 1953.

byla do místního hostince U Michálků svolána na 20. hodinu mimořádná plenární schůze MNV. Předseda MNV František Dvořáček oznámil, že obec byla určena jako místo uspořádání manifestačního sjezdu zemědělců, což bylo pochopitelné, i přes krátký časový předstih, vnímáno jako velká pocta a významná událost. Dále sdělil, že se akce zúčastní i zástupci vlády, a předal slovo Jaroslavu Součkovi, který jako člen okresního výboru strany disponoval nejpodrobnějšími informacemi. *Očekává se pravděpodobně i návštěva s. prezidenta Ant. Zápotockého*, oznámil Souček a dodal: *Jest na nás, abychom si*

*naši obec dali do vzorného pořádku, aby všichni hosté si od nás odnesli nejlepší dojem. Jeho slova byla nanejvýš příhodná, očekával se příjezd 30 až 40 tisíc návštěvníků z celého kraje.*⁵⁷ Zápotockého návštěva Stěžer byla prezentována jako vyvrcholení prezidentovy cesty po královéhradeckém kraji, jako *velká mírová manifestace zemědělců.*⁵⁸ *Přípravy na manifestaci byly velkorysé. Dvůr JZD musil být naprosto čistý, vypískován – pomáhalo i vojsko v úklidu. Staré stroje [...] byly soustředěny za stodolou B. Hrdličky, zaznamenal kronikář.*⁵⁹

Bezpečnostní opatření doprovázející Zápotockého návštěvu dostala krycí

názvy „Dunaj“ a „Dukla“. Starost o prezidentovu bezpečí převzala královéhradecká Bezpečnost na hranici kraje. Zúčastnění příslušníci dostali pokyn ponechat všechny střelné zbraně zajištěné, veškerá opatření měla být prováděna *naprosto skrytým způsobem.*⁶⁰

Královéhradecký krajský velitel StB mjr. Bohumil Říha⁶¹ nařídil pro dny 26. (od 12 hod.) a 27. září (do 22 hod.) stoprocentní pohotovost. Velitelem bezpečnostních opatření ve Stěžerách byl ustanoven por. Ladislav Soukup.⁶² Během sobotního dopoledne nechal provést důkladnou prohlídku budov a tribuny, která již stála na dvoře JZD,

57 Tamtéž, kn. 1, inv. č. 1, Zápis z mimořádné schůze MNV 24. 9. 1953.

58 *SOka HK*, f. Základní škola Stěžery, kn. 468, Kronika obecné školy ve Stěžerách 1855–1967, s. 561. HORYNA, Václav: *Vlastivěda Královéhradecká*, s. 447.

59 *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery II (1945–1968), s. 47.

60 Např. předání odpovědnosti za bezpečnostní opatření mezi pražskou a královéhradeckou správou StB se odehrálo na základě smluvního signálu v podobě blikání vedoucího vozu. *ABS*, f. Velitelství StB (1945) 1948–1953 (dále jen 310), sign. 310-111-26, Bezpečnostní opatření „Dunaj“ a „Dukla“ – provedení, HS StB Praha 25. 9. 1953. Vládní delegace – zajištění, dálnopis KS StB Hradec Králové 27. 9. 1953.

61 Bohumil Říha (1921) pocházel z Radimi na Kolínsku, původním povoláním byl soustružník kovů. Do KSČ vstoupil v roce 1946, do SNB byl přijat v červnu 1945. K StB v Hradci Králové byl zařazen v únoru 1948, funkci náčelníka KS StB zde vykonával od dubna 1953 do ledna 1954. *ABS*, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Říha Bohumil, nar. 6. 12. 1921, evidenční číslo (dále jen ev. č.) 5404/21, Průběh služební doby. Služební posudek, HS StB Praha 7. 9. 1953.

62 Ladislav Soukup (1924) pocházel z Písku, vyučil se soustružníkem kovů. V květnu 1945 vstoupil do KSČ, následující měsíc byl přijat do SNB. Ke královéhradecké StB byl přidělen v červenci 1951, v roce 1953 zastával funkci náčelníka 2. oddělení II. odboru (vedl referáty zaměřené na teror, zbraně, letáky, národní socialisty a lidovce), poté byl zástupcem náčelníka I. odboru (kontrarozvědka). Tamtéž, personální spis Soukup Ladislav, nar. 27. 7. 1924, ev. č. 5912/24, Velitelské posudky, KV StB 25. 6. 1952, KS StB 3. 2. a 13. 10. 1953. Zvláštní dotazník MV, Hradec Králové 20. 9. 1954. Životopis, Hradec Králové 28. 12. 1954.

Chlebem a solí přivítaly prezidenta Ludmila Součková, Marie Kučerová a Marie Vestfálová (zleva). Na dvoře stěžerského JZD nechyběla ani filmová kamera. Prezidenta v čele vládní delegace pozdravili svazáci, pionýři a žáci zemědělské školy. Jejich místo poblíž tribuny bylo určeno pokynem krajského velitele StB.

Foto: OÚ Stěžery

střežením prostoru přes noc pověřil čtyři „orgány“. Druhá kompletní prohlídka byla provedena v neděli dopoledne, po poledni pak prostor obsadilo celkem 140 příslušníků StB. Jejich pracovní náplň byla toho dne vskutku pestrá: *Obsadíte vikýře a střechy. Zkontrolujete a prohlédnete zemědělské stroje na výstavě, prostory ve stájích, uvázání dobytka, čistotu ve vepřinci a v místnostech JZD, kde bude podáno pohoštění. Zkontrolujete květiny a koše, které budou předány v JZD vládní delegaci, ukládal jim mj. pokyn krajského velitele. Organizační výpomoc jim poskytovali také příslušníci Lidových milic v civilním ošacení a svazáci. Stáje a stohy slámy zajišťovaly protipožární hlídky. V pohotovosti byla na*

místě také jedna rota uniformovaných příslušníků VB.⁶³

Prezident přijel do královéhradeckého kraje v sobotu 26. září 1953. Kromě manželky ho doprovázela početná vládní delegace – náměstek předsedy vlády a ministr zemědělství Jindřich Uher, ministr výkupu Josef Krosnář, ministr vnitřního obchodu František Krajčír, ministr stavebnictví Emanuel Šlechta a ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Na hranici kraje před obcí Lovčice přivítali vzácnou návštěvu vedoucí tajemník KV KSČ Jan Havelka⁶⁴, předseda KNV Josef Herbs⁶⁵ a krajský vojenský velitel Josef Ježek. Všechny obce, kterými delegace projížděla, byly slavnostně vyzdobené. Za zvuku fanfár přivítali prezidenta na Gottwal-

dově (před válkou i dnes Ulrichovo) náměstí v Hradci Králové. V doprovodu předsedy královéhradeckého JNV Josefa France si Zápotocký prohlédl krajskou metropoli, jež podle dobových hodnocení *žila prudkým budovatelským tempem*. Po ubytování a večeři v Grandhotelu bylo na programu slavnostní divadelní představení.⁶⁶

Během nedělního dopoledne 27. září 1953 čekala Antonína Zápotockého beseda v hradeckém středisku Svazu československo-sovětského přátelství a výstava výrobních družstev.⁶⁷ Ve Stěžerách byl mezitím zahájen jarmark, na němž se prodávaly jak zemědělské produkty z přebytků JZD, tak průmyslové výrobky, rozjížděl se program vystoupení uměleckých souborů a výstava

63 ABS, f. 310, sign. 310-111-26, Zvláštní rozkaz náčelníka KS StB Hradec Králové z 24. 9. 1953.

64 Jana Havelku jen několik dní nato nahradil ve funkci Oldřich Trunec. Soudruh Oldřich Trunec, nový vedoucí tajemník KV KSČ. *Pochodeň*, 2. 10. 1953, roč. 39, č. 75, s. 1.

65 Herbsův předchůdce Josef Prokop byl z funkce odvolán krátce předtím, k okolnostem jeho sesazení viz URBAN, Jiří: *Počátky kolektivizace na Královéhradecku ve světle dokumentů centrálních archivů*, s. 210–214. Soudruh Josef Herbs, nový předseda KNV. *Pochodeň*, 25. 9. 1953, roč. 39, č. 73, s. 1.

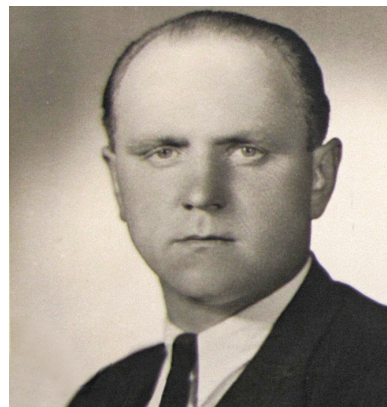
66 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politický sekretariát ÚV KSČ, sv. 65, a. j. 176, bod 13, Návrh programu návštěvy soudruha prezidenta a jeho choti v Hradci Králové a účasti na manifestaci zemědělců v JZD Stěžery, schválený ve schůzi 23. 9. 1953. *SOKA HK*, f. Základní škola Stěžery, kn. 468, Kronika obecné školy ve Stěžerách 1855–1967, s. 561.

67 Výstava probíhala ve dnech 19.–27. 9. v Domě odborů. Blíže viz K výstavě výrobních družstev. *Pochodeň*, 18. 9. 1953, roč. 39, č. 71, s. 4.

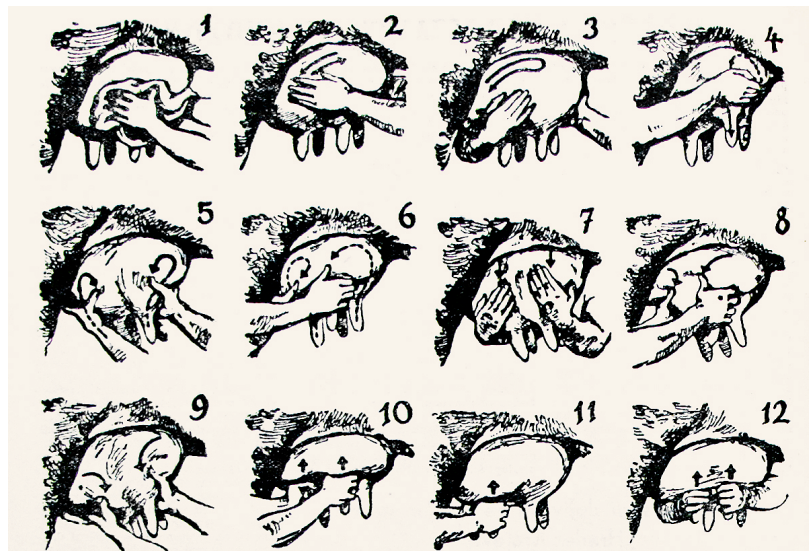
zemědělských strojů. Ve stěžerské škole byla připravena výstava o výsledcích rostlinné produkce využívající křížový a úzkořádkový výsev, výstava skotu, bravu a drůbeže měla demonstrovat výhody metod sovětských „odborníků“ Malininové, Zajčukova či Štejmana.⁶⁸ Vystavena byla také celá plejáda zemědělských strojů – traktory Zetor i Škoda, sovětské pásové traktory DT 54 a Stalínek S-80, kombajny Stalínek S-4 či řepné kombajny SKEM.⁶⁹

Odpoledne se jelo do Stěžer. Na dvoře místního JZD prezidenta vítalo mnohatisícové shromáždění. Špalíry lidí provolávaly *Ať žije prezident Zápotocký!*, několika šťastlivcům se podařilo stisknout si s ním ruku. Při vstu-

pu do dvora ho uvítal předseda JZD Souček a ženy chlebem a solí. Chybět nemohli ani žáci zdejší školy a pionýři s květy. Za mládež prezidenta přivítal pionýr Jaroslav Pavelka. Na čestné tribuně byly umístěny portréty Antonína Zápotockého a předsedy rady ministrů SSSR Georgije Maximilianoviče Malenkova, vlály vlajky ČSR a SSSR.⁷⁰ Před tribunou stáli v souladu s pokynem krajského velitele StB svazáci, žáci zemědělské školy a pionýři. Mělo jich být 500.⁷¹ Po československé a sovětské hymně vystoupil poslanec Národního shromáždění za královéhradecký kraj Josef Borůvka, který zdůraznil, že *stojíme pevně za KSČ a Sovětským svazem*.⁷²

JOSEF BORŮVKA (nar. 1911) pocházel z Dolan u Jaroměře. Veřejně byl vždy velice činný a nebylo divu, když se po válce dostal nejen do čela MNV v obci, ale začal získávat i okresní a krajské funkce. V květnu 1946 byl za KSČ zvolen do Ústavodárného Národního shromáždění. Více než 20 let poté pracoval v poslaneckém zemědělském výboru a pro východočeský venkov se stal ztělesněním kolektivizace. V roce 1968 vykonával funkci ministra zemědělství a výživy, poté se vrátil do čela JZD v Dolanech. Foto: APS PČR

Přebírání sovětských metod se v Československu 50. let dělo zcela šablonovitě. Zde návod na masáže vemene podle soudruhy Malininové, jak jej v roce 1953 zobrazila redakce Vesnických novin královéhradeckého okresu. Foto: SOKA Hradec Králové

Následoval očekávaný prezidentův projev. Detailní hospodářské výsledky stěžerského JZD v něm Zápotocký použil jako doklad výhod společného obhospodařování půdy.⁷³ Ve své řeči se odvolával na Leninovy myšlenky, zaštiťil se citáty Stalina i Gottwalda.⁷⁴ Poukázal na aktuální obtíže v zemědělské politice a na *vzrůstající nebezpečí porušení přátelského svazku mezi dělnickou třídou a masami malých a středních rolníků*. Kritizoval administrativní přístup a metody nátlaku při zakládání JZD. Mnozí podle něho *zapomněli na správné zásady leninské země-*

68 Blíže k zavádění sovětských agrotechnických postupů do československého zemědělství viz STRNADOVÁ, Dana: Sovětský svaz – vzor československého zemědělství 50. let 20. století. In: *Zemědělství a 50. léta*. Národní zemědělské muzeum, Praha 2008, s. 98–106; SOJFER, Valerij Nikolajevič: *Rudá biologie: pseudověda v SSSR*. Stilus, Brno 2005.

69 Stěžery před krajskou manifestací. *Pochodeň*, 25. 9. 1953, roč. 39, č. 73, s. 1; *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery I, s. 196.

70 SOKA HK, f. Základní škola Stěžery, kn. 468, Kronika obecní školy ve Stěžerách 1855–1967, s. 561–562. *OÚ Stěžery*, Kronika obce Stěžery II (1945–1968), s. 47; tamtéž, Kronika obce Stěžery I, s. 173.

71 ABS, f. 310, sign. 310-111-26, Zvláštní rozkaz náčelníka KS StB Hradec Králové z 24. 9. 1953.

72 SOKA HK, f. Základní škola Stěžery, kn. 468, Kronika obecní školy ve Stěžerách 1855–1967, s. 561–562.

73 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 28, a. j. 897, Projev soudruha prezidenta republiky A. Zápotockého na manifestaci JZD Stěžery, okr. Hradec Králové, s. 9–13.

74 Karel Kaplan podotýká, že Zápotocký vybíral Leninovy a Stalinovy citáty vážící se k hospodářské politice z 20. let tak, aby jimi podpo-

dělské politiky, porušovali je a namnoze se jim i zpronevěřili. Zápotocký se v tomto ohledu vyjádřil, že poslední usnesení naší komunistické strany a vlády v otázkách zemědělské politiky, obsažená ve vládním prohlášení, neznamenaají žádný nový kurs, nýbrž jen důrazné zdůvodnění toho, že zásady správné socialistické politiky v zemědělství nesmí u nás nikdo beztrestně narušovat.⁷⁵ Ujistil své posluchačstvo, že správnou zásadu socialisace vesnice budeme dále neúchylně sledovat, nyní se však nemělo zapomínat na zájmy, názory, způsob myšlení i předsudky zemědělců, měl být konec překotným donucovacím zásahům. Ve svém projevu se též vrátil ke klíčavským výrokům: Můj výrok, který jsem učinil na Klíčavě, zůstává zde v platnosti. Nebudeme nikoho násilím nutit ani ke vstupu do družstva, ani k setrvání v družstvu. Je však nutno mít na paměti, že družstvo není holubníkem, ze kterého může kdokoliv a kdy se mu zlíbí vylézt. Družstva mají své stanovy a družstevníci vstupem do družstva vzali na sebe určité závazky. Stanovy a závazky musí být plněny. Musí být dodržovány stanovami určené termíny i lhůty. Libovolné rozvracení a dokonce rozkrádání družstevního majetku není možno trpět nikde a nikomu.⁷⁶ V proslovu nechyběl ani odkaz na čerstvý Chruščovův projev na zasedání ÚV KSSS z 3. září 1953, v němž vyzdvihl zásadu hmotné zainteresovanosti podniků i jednotlivců na výsledcích práce.⁷⁷ Zápotocký tedy ve

Předseda JZD J. Souček, nositel vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“

Foto: OÚ Stěžery

Stěžerách potvrdil správnost kolektivního hospodaření, vyzval ale, aby se při kolektivizování postupovalo „s tužkou v ruce“. Zdůraznil, že úkolem dneška je odstraňování napáchaných chyb a hospodářské upevňování existujících, tedy doposud nerozpuštěných JZD.

Po prezidentově projevu vystoupil předseda JZD, který vyhlásil závazek k urychlenému skončení podzimních prací a zasetí ozimů. Členové JZD uzavřeli na prezidentovu počest četné individuální závazky ke zvýšení hektarových výnosů zemědělských plodin a zlepšení organizace práce. K tomu jim

prý mělo pomoci těsnější sepětí se stranou.⁷⁸ V rozhovoru se stěžerskými družstevníky Zápotocký vyslovil radost, že to je zde pěkné, a dodal sobě typicky „ale aby to bylo tak stále, ne jen když má někdo přijet!“, zaznamenal kronikář Otto Kučera. Po skončení vyjela kolona s prezidentem z vrat a náhle zastavila. Vzácný host vystoupil mezi občany, šel po chodníku asi 200 metrů, dokud ho ochranka nezastavila.⁷⁹ Dodejme, že rozkazem z 1. října vyslovil náčelník KS StB Říha uznání příslušníkům Bezpečnosti za vzorné plnění úkolů během pobytu prezidenta v kraji.⁸⁰

řil odvahu prověřit správnost zemědělské politiky a změnit poměr k rolníkům. Stranický aparát jej za to v září 1953 a znovu v lednu 1954 kritizoval. Především pak A. Novotný interpretoval Zápotockého klíčavský a stěžerský projev jako snahu o revizi generální linie strany. Blíže viz KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní*. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1989, s. 53–55.

75 President republiky soudruh Zápotocký se zúčastnil manifestace zemědělců Hradeckého kraje ve Stěžerách. *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, 3. 10. 1953, roč. IV, č. 42, s. 1. Srov. NA, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 28, a. j. 897, Projev soudruha presidenta republiky A. Zápotockého na manifestaci JZD Stěžery, okr. Hradec Králové, s. 6.

76 President republiky soudruh Zápotocký se zúčastnil manifestace zemědělců Hradeckého kraje ve Stěžerách, s. 2.

77 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 28, a. j. 897, Projev soudruha presidenta republiky A. Zápotockého na manifestaci JZD Stěžery, okr. Hradec Králové, s. 7–8. K tomu viz Referát tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu N. S. Chruščeva na plenárním zasedání ÚV KSSS „O opatřeních k dalšímu rozvoji zemědělství Sovětského svazu“. *Zemědělské noviny*, 18. 9. 1953, roč. IX, č. 224, s. 3–7; NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 15, a. j. 119, Závěry vyplývající pro naši stranu z referátu tajemníka ÚV KSSS s. Chruščeva ze dne 3. září 1953, 15. 10. 1953; SUK, Jaroslav: Chozrasčot aneb Vykořisťování člověka člověkem. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. 3, č. 4, s. 122–123.

78 SOKA HK, f. Základní škola Stěžery, kn. 468, Kronika obecné školy ve Stěžerách 1855–1967, s. 561–562.

79 OÚ Stěžery, Kronika obce Stěžery II (1945–1968), s. 47.

80 ABS, f. B 5, k. 21, inv. j. 63, Rozkaz náčelníka KS StB v Hradci Králové č. 32 z 1. 10. 1953.

VYZNĚNÍ A DOPADY

O Zápotockého vystoupení ve Stěžerách referovaly všechny regionální i celostátní noviny.⁸¹ *Zemědělské noviny* a krajská *Pochodeň* vyšly dokonce ve zvláštním vydání věnovaném stěžerské zemědělské slavnosti.⁸² V následujících týdnech se prezidentův stěžerský referát projednával uvnitř KSČ. Při diskusích ve stranických organizacích na vesnicích zaznívalo, že je *nesmysl soutěžit v ustavování JZD* a že v některých obcích bude nejlepší vrátit půdu do soukromých rukou. Ozývaly se také hlasy kritizující odtažitosť a početnost stranického aparátu. *Máme nyní zbytečných funkcionářů, kteří vydávají zbytečná nařízení. [...] Musí se stát náprava, aby funkcionáři z vyšších míst přicházeli mezi pracující.*⁸³ Členové byra královéhradeckého OV KSČ měli zhodnocení slavnosti ve Stěžerách na programu schůze 21. října. Při projednávání však museli konstatovat, že *nebyli vůbec seznámeni s konáním této slavnosti* a že byro i celý okresní výbor KSČ byly při organizaci přehlédnuty.⁸⁴ Usnesli se, že dají dohromady každý

své poznatky, aby byli schopni sestavit zprávu pro KV KSČ. Následující tři týdny pak stále prodlužovali lhůtu pro splnění úkolu, až jej po měsíci zcela zrušili.⁸⁵

S časovým odstupem byl Zápotockého stěžerský referát posuzován uvnitř KSČ dosti rozporuplně. Na jednu stranu byl prý přínosem pro stranickou práci, na druhou stranu *přispěl k tomu, že ve všech okresech byly znovu kritikovány pracovní metody, nedostačující pomoc JZD a pod.* Ve stranických diskusích ke stěžerskému vystoupení se ozývaly i hlasy nesouhlasu s proklamovanou pomocí rolníkům stojícím mimo JZD. To bylo považováno za odklon od linie strany.⁸⁶ V této souvislosti musíme zmínit kritický postoj prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného. Zápotockého stěžerský projev jej zastihl na dovolené na Jaltě v SSSR. V reakci na něj dal prý okamžitě pokyn do Prahy, aby mu zorganizovali veřejnou schůzi, kde bude hovořit o nezbytnosti kolektivizace a o nutnosti udržet dosavadní JZD. Jeho následný projev v Moravských Budějovicích ovšem zcela zapadl.⁸⁷

Důležitější než vnitrostranické diskuse byly ovšem bezprostřední ohlasy, které mělo stěžerské vystoupení na vesnicích, přímo mezi zemědělským obyvatelstvem. Pro ilustraci uvedme vzpomínku jednoho z mnoha přímých účastníků: *Po žních v roce 1953 pořádalo stěžerské družstvo dožínky. Mluvil tam soudruh prezident Zápotocký. Já stál pod tribunou a slyšel každé slovo. Řekl, že nemá být nikdo do družstva získáván násilím, že to musí jít dobrovolně. On to tenkrát řekl ještě lidověji, po „zápotocku“. Ačkoliv u nás vzniklo družstvo zcela dobrovolně, hned se to projevilo v práci i myšlení družstevníků. A nejen u nás [...] Na podzim už byla zřejmá nechuť dělat společně.*⁸⁸ Vlna vystupování z JZD tedy pokračovala. Množily se i názory, že *dojde brzy k převratu, neboť komunisté v politice obrací, budou pomáhat individuálně hospodářcům rolníkům.*⁸⁹ (Možná i proto Zápotockého stěžerský referát prodiskutovaly také stranické buňky v jednotlivých útvech Bezpečnosti.⁹⁰) Zpravidla tam, kde se během jarního kolektivizačního náporu „rozhodli“ po sklizni rozorát meze, rolníci z JZD hromadně vystupovali s vidinou vzkříšení

81 Všeestranně zajišťovat rozvoj zemědělské výroby. *Rudé právo*, 28. 9. 1953, roč. 33, č. 270, s. 1–2; President republiky Antonín Zápotocký návštěvou v JZD Stěžery v Hradeckém kraji. *Zemědělské noviny*, 29. 9. 1953, roč. IX, č. 233, s. 1–2; Všeestranně zajišťovat rozvoj zemědělské výroby. *Pochodeň*, 29. 9. 1953, roč. 39, č. 74, s. 1–2; První družstevník mezi námi, tamtéž, s. 3–5; President republiky soudruh Zápotocký se zúčastnil manifestace zemědělců Hradeckého kraje ve Stěžerách. *Vesnické noviny královéhradeckého okresu*, 3. 10. 1953, roč. IV, č. 42, s. 1–2; 50.000 pracujících Hradeckého kraje na manifestaci ve Stěžerách – Projev presidenta republiky Antonína Zápotockého. *Za socialistickou vesnici Novobydžovska*, 2. 10. 1953, roč. IV, č. 46, s. 1–4.

82 Vítáme presidenta Československé republiky soudruha A. Zápotockého v Hradeckém kraji. *Pochodeň*, 27. 9. 1953, s. 1–4; NA, f. Archiv ÚV KSČ, Antonín Zápotocký, sv. 28, a. j. 897, *Vesnické Zemědělské noviny na pomoc novinám okresu Hradec Králové*, č. 1, Stěžery 27. 9. 1953.

83 SOkA HK, f. OV KSČ Hradec Králové, k. 42, inv. č. 79, Průběh členských schůzí v organizacích při projednávání referátu s. Zápotockého – materiál pro mimořádnou schůzi byra OV KSČ 16. 10. 1953.

84 Organizační zajištění se odehrávalo na úrovni kraje. Viz SOA Zámorsk, f. KV KSČ Hradec Králové, k. 477, inv. j. 336, sign. 1/62/7/1.

85 SOkA HK, f. OV KSČ Hradec Králové, k. 42, inv. č. 79, Zápis ze schůzí byra OV KSČ 21. 10., 28. 10., 4. 11., 11. 11. a 18. 11. 1953.

86 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 15, a. j. 118, Informativní zpráva, jak KV KSČ Hradec Králové zajišťuje usnesení ÚV KSČ ze dne 4. 9. a 16.–17. 12. 1953, a vládní usnesení z 15. 9. 1953 na úseku JZD, b. d. Srov. KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti 1948–1960: venkov*. ÚSD AV ČR, Praha 2012, s. 24.

87 NOVÁK, Ladislav: *Kancléřem tří prezidentů*. Petrklíč, Praha 2002, s. 23; KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní*, s. 53. Podrobně o konfliktu mezi A. Novotným a A. Zápotockým viz KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Barrister & Principal, Brno 2005, s. 107–119.

88 PAVALA, František: Úspěchy i šrámy. In: HOLÁ, Věra – VICHÉREK, Efrem (eds.): *Neobyčejná doba: vzpomínky průkopníků socialistického zemědělství*. Svoboda, Praha 1980, s. 173. Srov. ABS, f. B 5, k. 28, inv. j. 105, Situace v JZD po referátu presidenta s. Zápotockého, KS StB Hradec Králové 9. 10. 1953.

89 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 15, a. j. 119, Informační zpráva o situaci v JZD k 5. 10. 1953.

90 Tamtéž, Branné a bezpečnostní oddělení ÚV KSČ (nezprac.), sv. 34, a. j. 219, Zpráva ze zájezdu do kraje Hradec Králové ve dnech 15.–17. 10. 1953.

samostatného hospodaření. Ačkoliv se pro rok 1953 v rámci kraje počítalo se scelením polí ve 205 obcích, meze byly do konce září rozorány jen ve 29 z nich. *Ve více obcích již pravděpodobně k rozorání mezi letos nedojde*, konstatovalo se po stěžerském projevu.⁹¹

Odbor JZD působící v rámci zemědělského oddělení ÚV KSČ musel v podzimních měsících konstatovat, že odliv členů z JZD nelze monitorovat, že roste každým dnem. Dosavadní praxe, kdy se statistická hlášení o pohybu členské základny zpracovávala čtvrtletně, byla nyní naprosto nedostatečná. Stranický aparát se proto pokoušel prosadit, aby předsedové KNV vyžadovali od předsedů ONV týdenní zprávy hodnotící situaci v JZD.⁹² Průzkumy v regionálních archívech však prozrazují, že se jim myšlenku dařilo uvést do praxe jen velmi omezeně.

Pokusme se však intenzitu odlivu členů z JZD přiblížit na základě dostupných zpráv. Zaměříme se přitom na královéhradecký kraj coby dějiště stěžerského prezidentova vystoupení. Podle přehledu situace v jednotlivých krajích, který zemědělské oddělení ÚV KSČ vypracovalo už 22. srpna, figuroval Hradec Králové společně s Olomoucí a čtyřmi slovenskými kraji v intenzitě odlivu rolníků z JZD na přední příčce. Během dvou měsíců, které uplynuly od revolty v NDR, zde z JZD vystoupilo na 1 700 rolníků – nejvyššího podílu dosahovaly okresy Nový Bydžov (580), Jičín (350), Hradec Králové (200) a Žamberk (200).⁹³ Vystupování se ponejvíc týkalo JZD I. a II. typů a přípravných výborů těchto JZD, z JZD III. a IV. typů se vystupovalo především v pohraničních oblastech, *kde je hodnota pracovní jednotky tak nízká, že neskýtá rodinám družstevníků ani existenční minimum*.⁹⁴

Během července a srpna 1953 vystoupilo v královéhradeckém kraji z JZD celkem 2 314 členů (z toho 1 473

Stěžery, 27. září 1953 — Číslo 1.

VESNICKÉ Zemědělské noviny

NA POMOC NOVINÁM OKRESU HRADEC KRÁLOVÉ

Pracující Hradeckého kraje vítají presidenta Antonína Zápotockého

V sobotu 26. září uvítal pracující lid Hradeckého kraje soudruha Antonína Zápotockého, který po prvé ve funkci presidenta republiky navštívil náš kraj. Na jeho cestě jej doprovází vládní delegace v čele s náměstkem předsedy vlády a ministrem zemědělství Jindřichem Uihrem a dalšími členy vlády dr. h. c. Josefem Plojharem, ing. prof. dr. Emanuele Šlechtou, Josefem Krosnářem a Františkem Krajčirem. Všude, kudy president republiky s doprovodem projížděl, ho vítali a zdravili pracovníci závodů, nejlepší družstevníci, pionýři, žáci učilišť státních pracovních záloh a vojáci.

V 16 hodin uvítali presidenta republiky Antonína Zápotockého na hranicích Hradeckého kraje v obci Lovčice předseda KNV Josef Herbs, tajemník KV KSČ J. Havelka a zástupci armády. Po celé cestě až do krajského města pozdravovaly milovaného hosta kytice květů a rozjásané tváře obvatel měst a vesnic.

Fanfáry ze Smetanovy Libuše téměř zanikly v nadšené zdravici mnoha tisíc občanů, když president Antonín Zápotocký přijel na Gottwaldovo náměstí v Hradci Králové, kde za doprovodu vládní delegace

Dodrželi slovo

Družstevníci ve Stěžerách se na počest návštěvy presidenta republiky zavázali do soboty dokončit sklizeň brambor. Dovedli dodržet slovo. K dnešku jim zůstalo na poli nevyoraných jen několik arů. Dvacet a půl ha sklídili ve 12 dnech. Díky dobrým výnosům splnili již státní dodávku rannými bramborami. Sklízeli z hektaru průměrně 180 q. Nejlépe se jim vyvedla odrůda Bintje, u níž byl hektarový výnos 250 q.

Čest nejlepší

Polní skupina J. Vláška z JZD Sovětice měla letos krásné výsledky. U pšenice dosáhla průměrného hektarového výnosu 29,50 centů, u žita 30,50 q, u brambor 240 q a u krmené řepy 680 q.

Rodina Chudobovic z JZD Zabědlov dosahuje ve vzdušném odchovu telar váhových přírůstků 75–105 dkg na kus a den. Letos neměla ani jeden případ uhynutí.

Kočí J. Flom z provozny st. statků ve Velehradku plnil ve žních normu na 150 %.

Obsekal ručně 30 ha, svezl obilí z 21 ha a při tom zásobil stáj krmivem.

Na úspěchu dnešní slavnosti se podílel nejlepší JZD z kraje, která se prodává přebytky zemědělských výrobků. Mezi nimi je i JZD Domašín. Družstevníci přivezli 250 kg vepř. masa, 280 kg hrachu, 70 kg máku, 160 l internice a 10 kg tlacenky.

Buďte nám vítán, milý soudruhu presidente!

Dnešní den je pro nás družstevní velkým svátkem. Přijel jste mezi nás, abyste shlédli výsledky naší práce a poradil nám, jak pracovat ještě lépe. Slibujeme Vám, že se Vašimi radami budeme vždy řídit, abychom každým rokem dávali na společný stůl pracujících stále více výrobků. Budeme ještě více čerpat z příkladu sovětského zemědělství, jehož metody na našich polích uplatňujeme.

J. Souček, předseda JZD Stěžery,
nositel vyznamenání „Za zásluhy o výstavbu“

S presidentem Antonínem Zápotockým vpřed za vybudování šťastné socialistické vesnice!

Zvláštní nedělní číslo Zemědělských novin bylo věnováno stěžerské slavnosti

Foto: NA

z JZD I. typu, 691 z II. typu a 150 ze III. provozního typu). Během prvních tří zářijových týdnů opustilo JZD dalších 1 932 členů (z toho 739 I. typu, 858 II. a 335 III. typu). Z JZD pracujících podle III. provozního typu vystoupilo nejvíce členů v okresech Dvůr Králové nad Labem (123), Vrchlabí (108)

a Trutnov (91). Ve dvou případech se družstva III. typu zcela rozpustila (Kunčice na Vrchlabsku a Chřiblice na Trutnovsku). Z JZD II. typu utíkalo nejvíce členů v okresech Nová Paka (486), Dvůr Králové nad Labem (192) a Jičín (183). V opouštění družstev I. typu vedli rolníci v okresech Nový

91 Tamtéž, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 15, a. j. 119, Zpráva o politické situaci na zemědělském úseku v kraji Hradec Králové, 10. 10. 1953.

92 Tamtéž, Informační zpráva o situaci v JZD k 5. 10. 1953.

93 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 50, a. j. 669, Informační zpráva o vystupování rolníků z JZD, 22. 8. 1953.

94 Tamtéž, Politická situace v JZD, b. d.

Bydžov (1 300), Jičín (408) a Hořice v Podkrkonoší (308).⁹⁵

Do konce října vzrostl počet vystoupivších členů JZD v kraji na 4 756 (z toho 1 311 z JZD I. typu, 2 745 z II. a 700 z JZD III. a IV. typu). Nejintenzivněji opouštěli rolníci JZD v okresech Nový Bydžov (1 157), Jičín (808), Hořice (749) a Nová Paka (599).⁹⁶ Odliv členů, zdá se neslábl (ani nesílil), během čtyř zachycených měsíců zůstával v rámci kraje poměrně stejně vysoký.

Je příznačné, že v hodnoceních situace převládaly formulace o neplnění, nedostatečné pozornosti a kontrole *usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD* namísto analýzy skutečné venkovské reality a postoje rolníků. OV [okresní výbory KSČ] *sice projednávaly otázku upevnění a dalšího rozvoje JZD, činily i dobrá usnesení k odstranění zjištěných nedostatků, ovšem usnesení zůstala mnohdy nesplněna*, konstatovaly rozborů z pera odborníků zemědělského oddělení aparátu ústředního výboru.⁹⁷

V královéhradeckém okrese byl vypracován seznam 21 JZD, v nichž hodnota pracovní jednotky nedosahovala ani včetně naturálií 12 Kčs. Tato JZD se nyní měla těšit zvláštní finanční a investiční pomoci.⁹⁸ Obce vypracovávaly na základě tohoto usnesení své „akční plány“.⁹⁹ Ministerstvo zemědělství poskytlo na přímou pomoc JZD v kraji 1 milion Kčs. Peníze byly použity na navýšení hodnoty pracovní jednotky o 1 až 2 Kčs.

Zástupci KV KSČ však vyčíslili, že na finanční dotování všech JZD se ztrátovým hospodařením a špatnou pracovní morálkou by potřebovali mimořádný úvěr ve výši 6 183 522 Kčs.¹⁰⁰ Není bez zajímavosti, že v souvislosti s fiskálním zabezpečením zářijového vládního prohlášení se výběr daní stal velmi naléhavým úkolem. Úředníci finančních referátů v okresech proto měli být zproštěni veškerých jiných povinností.¹⁰¹

Nejistota posilovaná rozporuplnými zprávami o situaci v SSSR, hospodářská i politická krize režimu a obavy z dalších masových projevů nespokojenosti, to vše ovlivňovalo smýšlení představitelů KSČ a mělo významný podíl na zbrzdění tempa kolektivizace na československém venkově. Okresní funkcionáři, kteří ještě nedávno vyzývali k zostřování „třídního boje“ na vesnici, se nyní ocitli v menšině. Mnozí z nich se ale pružně přizpůsobili změně politické linie. Dosavadní přehlížení hospodářských aspektů násilně prosazované kolektivizace si najednou vysloužilo kritiku: *Málo jsme se věnovali otázkám soukromých zemědělců, zvýšení jejich výkonnosti, přiznávali odpovědní funkcionáři*.¹⁰² Rada JNV se také nyní začala zabývat žádostmi o „odkulačení“, tedy zbavení titulu „vesnický boháč“.¹⁰³ Okresní plánovací komise přiznávaly zásadní nedostatky v zemědělském plánování a celkovou nereálnost plánu, který nebyl schopen reflektovat *ožehavé zemědělské problémy*.

Plán pro rok 1954 se proto měl zpracovávat s ohledem na konkrétní potřeby jednotlivých vesnic.¹⁰⁴

Máme-li závěrem zhodnotit Zápotockého vystoupení ve Stěžerách, je třeba si povšimnout minimálně několika následujících aspektů. O výběru východočeských Stěžer rozhodly nadstandardní hospodářské výsledky a několikaletá tradice společného obhospodařování půdy. Na rozdíl od jihočeských Vyhnanic¹⁰⁵ nebyl růst zdejšího ZVD cíleně stimulován státními dotacemi a přednostními přiděly za účelem vybudování „vzorného“ JZD. Naproti tomu příklad nadhodnocené pracovní jednotky v roce 1953 svědčí o jednoznačné snaze propagandisticky využít prosperitu stěžerského družstva ve prospěch postupu zadržávající se kolektivizace. Okolnosti, za kterých Antonín Zápotocký do Stěžer přijížděl, byly modelovány zcela mimo rámec obce, okresu či kraje, vymezovala je mezinárodní situace a vnitropolitický vývoj roku 1953. Prezidentův stěžerský projev byl v nastalé atmosféře očekáván jako zásadní směrnice celostátního významu pro zemědělskou otázku, tím spíš, že jej mělo vyslechnout téměř výlučně zemědělské publikum, a to v dosud nevídaném počtu. Jeho význam však nelze přeceňovat a vytrhávat z kontextu. Vyznění stěžerského vystoupení zapadalo ve venkovské realitě podzimu 1953 do plynulého vývoje nastartovaného již o tři čtyři měsíce dříve.

pd

95 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 15, a. j. 119, Zpráva o politické situaci na zemědělském úseku v kraji Hradec Králové, 10. 10. 1953.

96 Tamtéž, sv. 51, a. j. 699, Kraj Hradec Králové – situace v JZD, b. d. [listopad 1953]. Viz též mikrohistorické zpracování tohoto vývoje na Novopacku – URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou*, s. 216–219.

97 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 15, a. j. 119, Zpráva o politické situaci na zemědělském úseku v kraji Hradec Králové, 10. 10. 1953.

98 SOKA HK, f. JNV Hradec Králové, k. 4, inv. č. 36, Zpráva o rozpracování vládního usnesení po stránce finanční v JZD v okrese Hradec Králové, 10. 12. 1953.

99 Tamtéž, Zhodnocení kampaně rozpracování vládního usnesení z 15. září, Hradec Králové, 19. 12. 1953.

100 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Zemědělské oddělení ÚV KSČ, sv. 51, a. j. 699, Zhodnocení plnění zářijového zasedání ÚV, Hradec Králové 13. 1. 1954. SOKA HK, f. JNV Hradec Králové, kn. 17, inv. č. 17, Zápis ze schůze rady JNV 10. 12. 1953, s. 7.

101 SOKA HK, f. JNV Hradec Králové, k. 4, inv. č. 36, Přípis předsedy KNV v Hradci Králové z 22. 9. 1953.

102 Tamtéž, Zápis o schůzi okresní plánovací komise, Hradec Králové 6. 11. 1953.

103 Tamtéž, (agenda předsedy JNV) a kn. 17, inv. č. 17 (schůze rady JNV 10. 12. 1953).

104 Tamtéž, k. 4, inv. č. 36, Zápis o schůzi okresní plánovací komise, Hradec Králové 6. 11. 1953.

105 Viz URBAN, Jiří: Vyhnanice a jejich role v počátcích kolektivizace. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 23–41.